

NAIXEMENT

PUBLICACIÓ DE LA FEDERACIÓ CATALANA DE PESSEBRISTES

NÚMERO
10

DESEMBRE 2019

NAIXEMENT. Número 10, desembre 2019

Publicació de la Federació Catalana de Pessebristes

Dipòsit legal: B-45.695-2010

Edita: Federació Catalana de Pessebristes

Carrer dels Lledó, 11, 2n – 08002 Barcelona

e-mail: catpessebres@gmail.com – www.pessebrescat.cat

Direcció: Núria Garcia i Múrcia

Equip editorial: Albert Català, Francesc Villegas, Ramon Albornà, Carles Tarragó,
Jordi Pujol, Pere Padró i Núria Pujol

Correcció de textos: Núria Garcia i Múrcia

Maquetació i impressió: Gràfiques Sprinter, Salt (www.gsprinter.com)

Imatge de la portada: *Infantesa de Jesús* de Jordi Pi i Vila

Prohibida la reproducció total o parcial de qualsevol article i/o fotografia sense l'autorització expressa de la Federació Catalana de Pessebristes

La FCP no es fa responsable de les opinions que hi puguin aparèixer.

Amb el suport:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Diputació
Barcelona

Ajuntament
de Barcelona

Associacionisme
Cultural Català

Entitats amb les que col·laborem:

EDITORIAL

Federació Catalana de Pessebristes

Hi hem arribat! Som davant del Naixement núm. 10. I ens convida a entrar-hi aquest magnífic diorama del mestre pessebrista Jordi Pi.

És una Infantesa de Jesús als carrers d'un poblet menorquí. Les figures, també de l'autor, s'hi troben bé en aquest escenari. Els colors, que són els bàsics de la paleta de l'artista, creen l'atmosfera adient. Com deia ell, com n'és de difícil pintar construccions blanques.. Però, ell era dels pocs que ho aconseguia.

En aquest número també hi trobareu articles diversos com: la **salutació** del President de la Federació i de l'Honorable Consellera de Cultura; **l'entrevista a l'Antoni Pruna** d'en Jordi Condal i la Núria Garcia; **EL DESEMBRE CONGELAT**, nova col·laboració de la Dra. Glòria Ballús; la història poc coneguda d'en **GABRIEL ROMAGOSA I MÓRA, pessebrista i figuraire** de Francesc Villegas; els **20 anys de pessebrisme** del Bou i la Mula i els **40 anys de pessebrisme a Ripollet** de Pere Padró; **El naixement de Jesús a Betlem i el cens** a càrrec de l'Armand Puig i Tàrrach, Rector de l'Ateneu Universitari de Sant Pacià. També recordem en **Jordi Pi, l'impressionista del pessebre..**

A dins de la revista trobareu, com de costum, **EL RETALLABLE** d'enguany, a càrrec del Josep Rivas de Vilassar.

També parlem de la inauguració **del Museu del Pessebre de Catalunya**, i de la presentació del llibre sobre **els Germans Castells** i fem un resum de la resta de fets rellevants relacionats amb la Federació i el pessebrisme en general que s'han produït durant l'any.

Estem molt contents d'haver arribat al número màgic 10 i d'haver estat capaços de continuar amb aquest repte ambiciós iniciat ara fa deu anys que era editar una revista com aquesta cada Nadal.

Esperem que us agradi el que us hem preparat i, us desitgem un Bon Nadal a tots els que podeu compartir-lo amb la vostra gent estimada!

SUMARI

Editorial <i>Federació Catalana de Pessebristes</i>	3
Salutació del President <i>Albert Català i Pou</i>	4
Salutació de la Consellera de Cultura <i>Maria Àngela Vilallonga i Vives</i>	5
Gabriel Romagosa i Móra, pessebrista i figuraire català poc conegut <i>Francesc Villegas i Martínez</i>	6
Entrevista a Toni Pruna Una vida dedicada a honorar l'obra d'en Lluís Carratalà <i>Jordi Condal i Núria Garcia</i>	10
El desembre congelat De cançó revolucionària francesa a Nadala catalana <i>Dra. Glòria Ballús i Casòliva</i>	14
El naixement de Jesús a Betlem i el cens <i>Armand Puig i Tàrrach</i>	19
Inauguració Museu de Montblanc <i>Ramon Albornà i Rovira</i>	22
Presentació llibre Germans Castells <i>Ramon Albornà i Rovira</i>	24
40 anys de Pessebrisme a Ripollet <i>Pere Padró i Baqués</i>	26
Jordi Pi, l'Impressionista del pessebre <i>Núria Garcia i Múrcia</i>	30
El bou i la mula 20 anys de passió pel pessebrisme	34
Coses que han passat	36
Jordi Pi i Vila	39

SALUTACIÓ DEL PRESIDENT

Un any més ens trobem a les portes de l'època de més feina per als Pessebristes. Època en què segur que totes les associacions –atrafegades– posarem el nostre esforç perquè el Nadal sigui un esclat important d'activitats i d'exposicions que el Pessebrisme associatiu reivindicuem com a garants que aquesta tradició i cultura popular continuï viva.

Enguany repetim la **Nit del Pessebre** que la celebrarem tots plegats la nit del 28 de desembre. Participeu en aquest i en la resta d'actes que s'impulsen des de la Federació i associacions, com per exemple el **Working progress** que enguany celebra la seva tercera edició. Sobretot us demano que sortiu, i aneu a veure el que fan els altres. Sé que més de 110 exposicions repartides per Catalunya i Balears són difícils de veure però us asseguro que és molt positiu i a tots ens agrada que Pessebristes d'altres associacions ens visitin. Són moments enriquidors, parles amb un o l'altre i comparteixes experiències d'aquesta nostra gran passió.

Teniu a les mans la revista Naixement número 10. Ja fa 10 anys que l'aleshores president Josep Porta i sota la direcció de l'Andreu Coll varen posar en marxa aquesta revista. Segur, una decisió encertada que les juntes posteriors hem volgut i sabut continuar. A dins trobareu un petit reportatge del que ha sigut la revista aquests 10 anys que celebrem. Li desitjo un llarg camí.

Arriba aquell moment de l'any que ens invita a la reflexió. Nadal. Aprofitem-ho. A la societat actual ens fa falta aturar-nos a pensar. Els pessebres ens volen dir moltes coses, captem els seus missatges que segur ens ajudaran en aquesta reflexió.

En nom de la junta, us desitjo un Bon Nadal i un millor 2020.

Albert Català i Pou

President de la Federació Catalana de Pessebristes

SALUTACIÓ DE LA CONSELLERA DE CULTURA

Diu Miquel Martí i Pol, *“Hem bastit el pessebre en un angle del menjador, sobre una taula vella, el pessebre mateix de cada any amb la mula i el bou i l’Infant i els tres Reis i l’estrella”*. El pessebre, aquesta representació a la llar del naixement de Jesús, és una tradició nadalenca molt nostra que omple les cases catalanes de figures de fang de diferents mides envoltades de molsa, suro, troncs i galzeran. Ens hauríem de remuntar segles per trobar-ne l’origen, que segurament té a veure amb l’intent de representar iconogràficament el misteri de Nadal als feligresos menys instruïts i que podem veure en escultures, pintures i vitralls en esglésies i catedrals. I tot i que no sabem com passa de les esglésies a les cases, sabem que el pessebre familiar estava consolidat al segle XVI, i a l’any 1786 sembla que ja hi havia una dinàmica Fira de Santa Llúcia a Barcelona.

Tinc una bona amiga el marit de la qual col·lecciona figures de pessebre i cada any amplia el conjunt tant amb figures comprades per ell mateix en diferents fires com amb regals del seus amics, familiars i coneguts, que, sabedors de la seva afició, li porten figures d’arreu. Així el pessebre, que cada any ocupa un angle més gran del seu menjador, ha esdevingut un mapa simbòlic de la seva vida i del seu pas per aquest món, de les seves relacions, dels seus gustos i del seu recorregut. I és que d’ençà del primer pessebre --allà pel segle IV-- fins ara, aquesta representació icònica del Nadal ha ultrapassat la tradició més cristiana per esdevenir també símbol de treball, esforç, cohesió, tenacitat, tradició, bellesa i cultura.

Quan parlem de pessebres em ve al cap de manera gairebé involuntària el temps nadalenc perquè són dos conceptes indissolublement lligats. I recordo la visita anual amb els meus pares al Monestir de Solius per veure la col·lecció de diorames de Pessebre. Cada any se n’hi afegia un de nou i jo, cada vegada, havia d’esbrinar quina era la nova incorporació. O penso en la Montserrat i els seus més de 300 pessebres que any rere any exposa a casa seva durant les festes de Nadal. Però darrera aquesta tradició hi ha tota una indústria que treballa dia rere dia i tot el pes del pessebrisme, associacionisme d’origen remot i impulsor de preservar aquest patrimoni cultural que ens defineix i ens agombola quan apreta el fred. Un pessebrisme, el català, que és reconegut i reputat arreu d’Europa. Us en dono les gràcies i us encoratjo a seguir vetllant perquè les nostres tradicions gaudeixin d’aquest vigor i bona salut i no ens deixem engolir per una cultura massa global i uniforme. “I en la nit del misteri hem cantat les antigues cançons de la mula i el bou i l’Infant i els tres Reis i l’estrella”.

Mariàngela Vilallonga Vives

Consellera de Cultura

Pessebrista i figuraire català poc conegut: Gabriel Romagosa i Móra

(Molins de Rei 1911-Monestir de Montserrat 1993)

Francesc Villegas i Martínez

Fotos: Arxiu Montserrat

INTRODUCCIÓ

En l'estudi de pessebres i pessebristes de la Comarca de Bages, que des de fa uns anys estic elaborant per a la seva publicació en llibre, fou per mi una descoberta important la del monjo montserratí **G. Romuald M. (Gabriel) Romagosa i Móra**, nat el 14 de juliol de 1911 al mas Lledoner, de Molins de Rei.

El G. Romuald M. fou al llarg de la seva trajectòria vital, una persona important com a escriptor, poeta, i sobretot, pessebrista i figurista, encara que força desconegut pels estudiosos del món del Pessebre de postguerra. La trajectòria d'aquest pessebrista la puc fer gràcies a l'ajut de l'actual monjo arxiver, G. Josep Galobart, preuat amic. Ell em va ajudar en la recerca documental a l'arxiu del monestir, fent aflorar dues vitrines plenes de figures seves, així com tot un

seguit de publicacions internes inèdites referides al nostre personatge. Algunes d'aquestes publicacions, són de molt interès per a l'estudi de la seva biografia, com ara unes memòries pròpies de 30 anys (1939-1970) de fer pessebres; una entrevista inèdita que li va fer al 1987 Josep M. Falcó, per a un treball escolar sobre la seva afecció pessebrista; una poesia inèdita, ***El pessebre que vull fer***, del Nadal de 1965, per a la celebració dels 25 anys de pessebre fets seus per a la comunitat monàstica, o l'edició d'un llibret fet per a orientació dels escolans, sobre ***Plàstica del pessebre miniaturesc***, imprès per ell al monestir l'any 1954, que porta per subtítol: **Orientacions i enginyos pessebrístics**.

També m'he servit per aquesta recerca biogràfica de les diferents notes publicades sobre ell a **Montserrat. Butlletí del Santuari**, sobretot el núm. 37 de 1993, 2ª època, amb la ressenya de la seva mort, i també altres notícies en els butlletins dels anys 1999 i 2000.

UNA VIDA A MONTSERRAT

Gabriel Romagosa i Móra va fer els seus primers estudis al col·legi Sant Miquel, dels pares de la Sagrada Família de la seva població natal,

passant després a iniciar-se en els treballs d'impressor a la Impremta Mas de la vila. En extingir-se aquesta empresa, ingressà de postulant, al novembre de l'any 1933, al monestir de Montserrat. El 8 de juliol de l'any següent, vestí l'hàbit de novici, fent la seva professió simple el dia 11 de juliol de 1935. Un any després, com tota la comunitat benedictina, va haver de fugir del monestir, degut a la incipient guerra civil. En aquest període, va escriure unes memòries de totes les peripècies patides per ell durant els tres anys que durà el conflicte.

En acabar la guerra, al 1939, fou dels primers monjos que retornà al cenobi preparant-se per a la seva professió perpètua que realitzà el dia 6 de gener de 1940, i la solemne, el dia 1 de gener de 1967. Durant molts anys, va treballar a la impremta del monestir, i més gran, en feines al jardí de la comunitat. Li era molt plaent la història antiga. També passà algunes temporades a la comunitat benedictina del Miracle. Morí el 9 d'agost de 1993 quan tenia 82 anys d'edat i en feia 58 de professió monàstica.

FIGURES I PESSEBRES

Segons ell mateix explicava, es va iniciar de jove en l'Art de fer pessebres. Era soci de la Joventut Catòlica i li ensenyà a fer-los el notable pessebrista Joan Pujol, membre de l'Associació de Pessebristes de Barcelona. Durant mes de deu anys en feu a casa seva, del tipus artístic, amb guix i pintura.

Era una dèria per a ell l'Art de fer pessebres. En les seves memòries explica que ja de 1933 a 1935, va ajudar els germans de la comunitat a construir el pessebre popular de molsa i suro que feien junts a la sala de recreació. Després de la guerra civil, de 1939 i fins a 1972, va fer, cada Nadal, tres pessebres

Fotos: Arxiu Montserrat

Fotos: Francesc Villegas

a Montserrat: un en miniatura, generalment dins una caixa petita de cigars purs que posava a l'atri de la cel·la del Pare Abat, un altre per a la Comunitat, i un tercer, per a l'Escolania, algun any, ajudat per escolans de llavors: Joan Soler, Jaume Grau i Ignasi Civil.

En l'entrevista citada, explica que l'any 1987, a part dels 39 pessebres artístics fets per a la Comunitat, n'havia fet molts altres per a diverses seccions i activitats. Diu que quan ell va entrar, cada secció en feia un, més aviat petits, tradicionals de molsa i suro, però no se'n feia cap

de gran ni oficial de la comunitat. Els primers anys, fins al 1945, els comunitaris, els feia sempre grans, del tipus tradicional català d'entre 5-6 metres, però després, els construïa en l'especialitat artística del diorama. Quasi tots ells, a partir de 1942, foren fets amb figures pròpies i pintades molt personalment, diferents a les habituals del moment. Se'n conserven a Montserrat en les dues vitrines citades, moltes de les seves figures, quasi totes de format petit, d'entre 6, 8, 12 o 13 cm.

En la descripció feta del XXV

aniversari de pessebres del G. Romuald M a la comunitat, es diu que l'any 1964 escenificà 10 diorames de tota la kalenda de Nadal, amb gran quantitat de figures seves, grans i petites, moltes de les quals, construïdes expressament per a l'ocasió. Hi havia (sic): la creació del món, d'Adam i Eva, el Diluvi, el sacrifici d'Isaac, la unció de David a Betlem, les setanta setmanes de Daniel i el somni de Nabucodonosor, la sortida d'Israel d'Egipte, la primera olimpíada a Grècia, la fundació de Roma, la proclamació d'August, i naturalment, el Naixement de Jesús a Betlem. Es

Fotos: Arxiu Montserrat

diu també, que entre aquests deu diorames, resultava espectacular el d'August, fet amb més de 300 figures, un superb arc triomfal, i diversos temples i edificis en una ampla via romana.

A part els personatges, moltes de les figures eren de flora o fauna, sobretot animals molt ben fets, ja que s'inspirava en el Museu de Ciències del monestir. També s'han conservat alguns conjunts escultòrics molt reeixits, com ara un Sant Sopar, o soldats molt originals, vestits fidels a la realitat històrica dels assiris, babilònics, egipcis, o romans, tema dels quals ell n'era un gran afeccionat. Li agradava molt l'estudi dels orígens de l'univers i la història del món antic.

Resten també figures d'escenes costumistes amb personatges vestits com del segle XVIII, de vida rural a la masia catalana. També personatges ballant una sardana. La seva obra és d'una persona molt artista, didàctica i divulgadora, naturalista i sense fantasies.

L'any 1964 va rebre una medalla honorífica en el 37é Concurs Local de Pessebres de Sabadell. El 20 de maig de 1965, quan tenia 54 anys, va entrar amb el número de soci 897 i fins al 4 d'abril de 1973, a l'Associació de Pessebristes de Barcelona.

Algunes de les seves obres les va regalar en vida: una degollació dels innocents, a l'Associació de Pessebristes de Barcelona, i una Sagrada Família fugint d'Egipte, a Talarn. No tenim constància de diorames seus conservats a Montserrat, però sí que en diverses ocasions, el pessebre fet per Nadal, exposat al costat de l'ambó de l'epístola als peus de l'altar major de la basílica, ha estat fet utilitzant figures d'aquest monjo. Entre altres, en els pessebres de 1998 i del 2000.

Fotos: Francesc Villegas

Entrevista a Toni Pruna:

Una vida dedicada a honorar l'obra d'en Lluís Carratalà

Jordi Condal i Núria Garcia

Fotos: Joan Cortada

Arribem a cal Toni un dimarts al voltant de les 5. Ens fa esperar un moment perquè ve suat, del tros, de collir cogombres, ens diu.. La cara colrada pel sol. Ens explica que els cogombres s'han de collir com a màxim en dos dies, sinó es fan malbé. En Toni s'estima la terra en totes les seves accepcions; el fang amb

què honora en Lluís Carratalà, la terra que conrea i el país.

Nascut a Mataró el 26 de desembre del 1953. La passió pel pessebre li ve de l'escola. Des dels 12 anys ja exposava a l'exposició de l'associació on més o menys cada any feia pessebre. Des de fa 40 anys -quan va conèixer el Lluís- va

deixar de fer-n'hi i es va dedicar només a les figures.

*Crec que era al 1978 que amb l'associació vam anar a fer un pessebre a Radio Barcelona i sortint d'allà, abans de dinar, vam anar a veure en Lluís Carratalà., que vivia a prop. **I va conèixer en Carratalà**¹. "Vaig quedar amb*

¹ Lluís Carratalà i Vila (Gràcia, 1 de desembre de 1895 - Barcelona, 5 de juny de 1991)

un pam de boca, impressionat. Des d'aleshores que hi he tingut amistat” ens diu.

No era gaire normal que algú com en Carratalà t'obris les portes per ensenyar-te el que feia. Va ser fàcil?

Jo havia començat a fer figures i ell va venir a Mataró. Feia pescadors, i tot això.. I tothom va dir “Ensenya-li les figures”. I ell va dir, vine a casa que t'ensenyaré a fer figures. Des d'aleshores hi vaig anar.

Les segones que vaig fer ja va ser amb la seva orientació que em va dir com ho havia de fer, i em va ensenyar a pintar-les. A casa seva. El fang era més fàcil perquè només és qüestió de modelar.

“Abans de fer bunyols, fes Masdéus²!” Molt llest, en Carratalà! Per si de cas feia algun bunyol, millor començar per algú altre..

Però, tu tenies habilitats? Havies fet dibuix o alguna cosa?

Jo a l'escola dibuixava molt. De fet vaig anar a classes de dibuix uns quants anys. Recordo que als caps de setmana sempre feia el dibuix –perquè ningú volia fer-lo i l'acabava fent jo-. Les manualitats m'han agradat sempre.

Allà hi ha anat molta gent, a part de tu..

Hi ha anat gent però ho han deixat. La Montserrat m'havia explicat que un xicot de Mataró hi havia anat i havia agafat molta afició, però al cap de dos anys ho va deixar i no hi va anar més. Jo el vaig conèixer aquest noi. Ara fa dos anys va venir un escultor italià i feia una figura per aquest. I em va dir: jo vaig anar a cal Carratalà...

Els de Mataró hi teniu molta tirada amb en Lluís.

També hi va anar altra gent.. després de mi, però només volien aprendre'n la tècnica, fer les seves pròpies figures. Jo copiava. Perquè m'agradava. M'hi identificava. Figura catalana,.. En Carratalà em semblava molt millor que qualsevol altre escultor. Al Lluís i la Montserrat també els anava bé perquè jo duia cotxe i els ajudava a dur a coure les figures. Fins que a Sarrià³ van tancar als anys 80. A partir d'aleshores vaig comprar un forn i les hi coïa jo.

El forn el tens aquí?

Sí, aquí dins. A prop de Nadal, em van donar 3 figures per coure i em van explotar. Va ser la meva primera cuita. No en vaig aprofitar res. Van quedar fetes a miques. Eren primes i la Montserrat no les havia foradat i jo no ho sabia i van explotar totes. Vaig pagar la novatada. Ara hi estic

15 hores coent.

Això sempre ho has compaginat amb la pagesia?

Sí, el meu ofici és fer de pagès. Fer figures m'agrada, m'ha agradat sempre. Però no t'hi pots guanyar la vida. Hauria de fer com els Castells si només visqués d'això.. Això meu és una afició.

Quan va morir el Lluís et va deixar els motlles a tu? Com va anar?

L'any 91 -jo a l'estiu tinc molta feina- hi vaig deixar d'anar...i en aquella època és quan es va morir en Lluís. Quan vaig tornar a veure la Montserrat em va dir: “Ara no vénis mai!” i jo li vaig dir “Si vols vinc algun diumenge a ajudar-te”.. A aquella època em vaig separar i hi anava un cap de setmana sí i un no. Ella, si jo no hi anava, no feia res. Estava molt sola i quan hi anava no havia tocat res de la setmana anterior. La Montserrat no tenia motivacions.

En Carratalà era un home exageradament auster. El qui manava era el pare. El que deia anava a missa. Ella no feia res sense que ell ho digués. Quan va quedar sola era molt vulnerable. Estava com anul·lada pel pare tot i que era extremadament intel·ligent.

La Montserrat pràcticament no sortia. S'encarregava de

² Salvador Masdéu (Barcelona 1864-1918)

³ L'obrador Brossa de Sarrià. A finals de l'any 1988 es tancava definitivament l'obrador Brossa, víctima de l'expropiació per a la construcció dels accessos al túnel de Vallvidrera. Aquesta terrisseria, situada a l'antic poble de Sarrià, havia estat en activitat continuada des del segle XVIII.
<http://amicsdelaterrissa.blogspot.com/2014/07/lobrador-brossa-sarria-barcelona.html>

⁴ Martí Castells i Martí (Barcelona 1915-1995)

tot. Hagués volgut estudiar matemàtiques. Però, el seu destí va ser ben diferent.

El pare feia teatre. Era extraordinari. Però ella també. Va quedar frenada per son pare.

Quan la Montserrat va anar a la residència es va ensorrar. Ella volia venir a viure a casa meva, però això no era possible i es va desil·lusionar. Jo tenia unes altres circumstàncies vitals. Tot va canviar. No podia continuar anant-hi tant sovint.

El dia que va marxar a la residència em va dir "Agafa aquesta caixa (de motlles) i te l'endús. Jo vaig a la residència i tot això s'haurà de llançar. Ves-ho traient tot que sinó ho llançaran". Ho vaig anar buidant mica en mica.

Quan em vaig casar encara hi anava un cop o dos per setmana, a la tarda o al vespre fins a la 1 o les 2 de la matinada. Els caps de setmana els dedicava a la família. Es va sentir apartada. Ella tenia nebots però no s'hi avenia gaire.

L'amistat més gran que tenia era amb en Jordi Pi ⁵ de Terrassa o amb el Sr. Albornà ⁶ de Vilafranca. Jo era igual que un nebot, feia més de vint anys que hi anava..

Un dia vaig quedar amb el Dr. Catà⁷ i vam anar a veure la Montserrat a la residència i em va dir "No se'n sortirà". Vaig cridar-li "Montserrat, Montserrat" i va fer el darrer sospir.

Semblava talment com si ens hagués esperat. Vaig trucar a la família per donar-los la notícia i em van encomanar que m'ocupés de tot.

El Dr. Catà també volia fer figures i també hi anava més cap al final. Allà el vaig conèixer. També hi vaig conèixer en Daniel ⁸.

En Carratalà era molt generós i no li feia res que el copiessin. En Daniel havia sigut pastor i el seu sogre era escultor. Ell va voler fer figures i va començar aprenent la tècnica d'en Carratalà. Cada setmana el trobava allà. Deia "Rápido, yo miro el reloj, no como tú Carratalà..!" Ell l'apreciava molt. Es treia el barret davant d'ell perquè en Daniel va crear un estil propi. "Jo només li he ensenyat la tècnica, deia".

Algun cop que havia anat a casa del Daniel, el fill d'en Daniel⁹ sempre estava dibuixant.. dones majoritàriament.

Què veus diferent d'en Carratalà respecte d'altres escultors?

Per comparació, li duies una làmina als Castells i te la feia. En Martí era molt bo. Però en Carratalà creava una figura nova, diferent. Ho adaptava al seu estil.

Ell en va aprendre del Pep del Nas¹⁰. De jove va anar a cal Josep Prats, un figuraire. Quan no tenia ni 18

anys. Ell venia de dibuixants.

L'any 85 va venir a Mataró i ens va parlar del seu germà gran (era un dibuixant molt bo) i vam quedar parats. No sabíem pas que tingués cap germà.

Has estat molt respectuós de posar sempre la teva signatura al costat de la d'en Carratalà.

La Montserrat em va dir que no donés mai els motlles a ningú. Tenia por que algú en fes "bunyols". "Abans de bunyols, trencats!"

Aquest és un dilema al qual també s'enfronten altres artistes que es volen jubilar i que disposen d'una gran quantitat de motlles de la seva obra.

Per a en Toni Pruna això és sagrat, "Si fas figures fes les teves!"

En Carratalà tampoc enganyava a ningú. Molts dels seus motlles eren d'en Masdéu.

Com veus el futur?

Jo ho veig impossible. Venen figures d'en Carratalà, de plàstic, de Xina, modificades però copiades. Aquí no hi ha drets d'imatge, ni res de res.. No s'hi pot competir. Cap artesà pot combatre-ho.

En Daniel pare, per exemple, feia còpies perquè en fessin de plàstic, però quan les veia allà se'n penedia.. "Ahora no venderé yo.

⁵ Jordi Pi i Vila (Santpedor, 1928- Terrassa, 2003) Pessebrista terrassenc

⁶ Ramon Albornà i Térmens (Vilafranca del Penedès, 1931-2003) Pessebrista de Vilafranca del Penedès

⁷ Pere Catà i Vidal (Sant Pol de Mar, 1937)

⁸ Daniel José Urseguía (Herrerías 1901- Barcelona 1990)

⁹ Daniel José Pons (Barcelona 22/11/1942)

¹⁰ Josep Prats (Pep del Nas) (Barcelona 188? -1954)

alegres. Tampoc no li demanaven. I a ell no li agradava fer-los. En Lluís feia el motlle. La que feia els models era la Montserrat. Són de 10, de cara i creu.

Els motlles de 3 s'han perdut. El nebot va anar a fer la mili i els hi va demanar a la Montserrat per guanyar-se uns centímetres. Ella li va deixar aquesta sèrie i es van perdre. En Carratalà es va enfadar molt perquè els havia fet per a la Montserrat.

Cada motlle és una obra d'art. D'aquí 500 anys si algú té un motlle a les mans se'n farà creus.

Parlem de les figures.

Els bens. Les banyes que feia en Carratalà eren de plom. Jo tot ho faig de fang. És més delicat però a mi m'agrada més.

No feia servir mai el color negre. Terra sombra. El negre embruta.

La pintura és a l'oli. Ell gastava pintura barata –MIR-, jo vaig provar l'holandesa –Rembrandt- i m'agrada molt més.

En Carratalà deia "Cada pota val 25 pts. I haig de fer les orelles de cuir. I faig pagar 100 pts de la figura. El treball, el fang, el forn... ves comptant.." Però, en Carratalà preferia servir les figures igualment però fer feliç la gent.

A mi, també, sempre hi ha algú que m'enreda.

Tens relleu, Toni?

Els fills grans no en volen saber res i la petita una mica més, però no crec pas que ..

Ho deixem aquí, constatant la bonhomia d'en Toni i l'enorme respecte pel mestre Carratalà que destil·len les seves paraules al llarg de tota la conversa. L'admiració i l'ètica és l'eix de tota una vida dedicada a honorar la figura d'en Lluís Carratalà.

Mataró, 27/8/19

Además, son muy feas!"

Hi ha motlles de cara i creu, per anar a la fira, perquè s'anava més ràpid. Però, ara és més complicat. T'ha d'apassionar, per mig guanyar-te la vida, però, fer figures complicades no és rendible. Fer resina, no m'agrada. Els motlles no són meus. Jo només els custodio. Són patrimoni dels pessebristes.

Els grans escultors de figures de pessebre s'acaben. Quina creus que ha de ser la nostra reacció? Hem de fer-hi alguna cosa per recuperar aquesta obra o bé ens hi hem de conformar? Què en faràs dels motlles d'en Carratalà?

Aquesta és la preocupació que tinc. Qui ho podria mantenir això. L'Etnològic¹¹?

Tots els bons escultors hi són representats. Allà hi vam fer una exposició¹² de Figures de pessebre en la que vam exposar figures espectaculars del fons del Museu.

Un dia hi vaig anar i hi havia barrejats uns reis d'en Masdú amb figures d'en Castells. Li vaig dir a la persona que hi havia allà i em va dir que no sabien de qui eren. Jo li vaig dir "Ja t'ho dic jo de qui són. Tinc els motlles a casa".

Són gent que no estan prou especialitzats.

Al Museu Marés¹³ també hi tenen un camell fantàstic d'en Masdú i ells, en canvi, diuen que és una figura italiana. "Vostè ho ha de justificar i documentar" em van dir. Hi aniré i ho podran classificar com cal. Els duré el motlle i ja ho veuran com sí que és d'en Masdú!

Els motlles han d'anar a parar a algú que sigui respectuós. També t'has relacionat amb altres figuraires...

I tant, he tingut molta amistat amb en Manuel Muns¹⁴, els Bertran¹⁵, els Castells..

Quanta estona hi dediques?

Treballo 10 hores al camp. I hi passo moltes nits. Però menys que abans perquè no es pot estar en tot.

M'agrada molt cuinar. També haig de dedicar temps a la família. Hauria de llegir molt i escriure però no ho faig

Mon pare també era pagès. Recordo quan tots teníem 14 anys.

Uns anaven a parar a la Caixa i d'altres doncs, ja ho veus.. Ells ja estan jubilats i jo no, ha ha!

S'han fet servir tots, els motlles?

No, per exemple, hi ha tots els passos de la Passió per fer, perquè en Carratalà preferia fer temes més

¹¹ Museu Etnològic de Barcelona. Passeig de Santa Madrona, 16, 08038 Barcelona

¹² Fa referència a l'exposició organitzada al 2010 per la Federació "Grans Mestres Catalans" al Museu Etnològic de Barcelona

¹³ Museu Frederic Marés. Plaça Sant Iu, 5, 08002 Barcelona

¹⁴ Manel Muns i Ferreres (Barcelona, 1903 – 1995)

¹⁵ Artesania Bertran (Barcelona, 1925)

EL DESEMBRE CONGELAT

Antoni Utrillo Viadera (*1867; †1944) dibuixant barceloní que es dedicà principalment a la il·lustració de llibres per a infants. Fou promotor del Cercle Artístic de Sant Lluc, fundà i dirigí la litografia Utrillo & Rialp, i col·laborà a les revistes Hispania, ¡Cu-Cut! i Bella Terra.

Aquesta il·lustració correspon a la cançó "El desembre congelat", que forma part del llibre La cançó popular a tret de mainada. Recull de dotze cançons populars catalanes harmonitzades per a cant i piano per En Domènec Mas i Serracant. Barcelona, editorial Boileau, s/d., p. 6.

El desembre congelat

De cançó revolucionària francesa a Nadala catalana

Glòria Ballús Casólviva
Doctora en Musicologia

Seguint la panoràmica de Nadales populars catalanes, publicades en aquesta revista, enguany ho dediquem a la cançó El desembre congelat, nadala molt popular, d'autor anònim.

El folklorista Aureli Capmany i Farrés (*1868; †1954), en el seu *Cançoner Popular* —editat en fascicles amb un comentari i un dibuix, a més de la partitura i la lletra—, anota El desembre congelat, amb una il·lustració d'Alexandre de Riquer (sèrie I, cançó XVIII, Barcelona 1900-1903). Tant la melodia com el text l'havia sentit a cantar a un cec (en els anys 1860-1880) que anava per Barcelona durant la diada de la Puríssima, per la fira de Santa Llúcia i voltants de Nadal, venent herbes destinades a guarnir els pessebres i cançons de Nadal, estampades en llibrets. Segons Capmany les cantava per incitar a comprar-les.

El poeta i especialista amb poesia popular Josep Romeu i Figueras (*1916; †2004) en el seu llibre *Les Nadales tradicionals* (Barcelona, Barcino, 1952) anota el text i concreta “És la nadala més repetida en els manuscrits que coneixem del segle XVIII”.

Precisament d'aquests manuscrits citats, el musicòleg Miquel Querol

The image shows a page from Aureli Capmany's 'Cançoner Popular' (volume 18) featuring the song 'El desembre congelat'. At the top, there is a decorative border with the text 'Cançó de Nadal.' and 'El desembre congelat'. Below this, the title 'Cançó popular catalana' is written in a stylized font. The musical score is written on a single staff with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The tempo/mood is marked 'Al·legret'. The lyrics are written below the staff, with some words in italics. The lyrics are: 'Lo de — sem bre con ge lat con fus se re — ti ra il bril de flos cor re nal tal lo mon ad — mi ra quan ca — sa ja di d'a — mor naix u na di — vi — na flor du na ro ro ro d'u na sa sa d'u na re d'u na sa d'u na ro sa be lla fe cun day pon — ce lla —'.

1.-“El desembre congelat” Cançoner d'Aureli Capmany (n. 18)
Il·lustrador Alexandre de Riquer

i Gavallda (*1912; †2002) extreu *El desembre corgelat* que inclou en el *Cançoner català dels segles XVI-XVIII* (Barcelona, CSIC, 1979), on hi anota la versió musical —melodia i acompanyament—, amb el text i un comentari sobre la cançó, citant l'article del caputxí P. Nolasc del Molar (*1902; †1983) “Canciones navideñas procedentes del santuario de Ntra. Sra. dels Arcs” (*Anuario Musical*, vol. XII, 1957).

De les diferents versions documentades de la melodia, cal esmentar la de l'*Obra del Cançoner*

Popular de Catalunya (Barcelona, 1929) recollida pel folklorista Josep Barberà Humbert (*1874; †1947), juntament amb el filòleg Pere Bohigas Balaguer (*1901; †2003) en la missió realitzada a la zona de Cervera (1924), que fou cantada per Ventura Marcé i Gol, d'uns 70 anys, de Les Oluges. Anoten les dues estrofes que va recordar i va taral·lejar un fragment d'una altra estrofa, més característic i conegut: “d'una ro, ro, ro / d'una sa, sa, sa, / d'una ro, d'una sa, d'una rosa bella profunda poncella”.

El text recollit és el següent:

Lo bou amb son cop de cap / lo
compàs portava
del trisagi tan sagrat / que el
cel li dictava.
Quan se ve el mig de la nit, / lo
major sol ha eixit
d'una be, be, be / d'una lla, lla,
lla / d'una be, d'una lla / d'una
bella hora
que el cel enamora.

Un rabadà jovenet, / tot ple
d'alegria,
n'afaga un corderet / dels
millors que tenia,
i lo porta a Betlem / i a la mare
va dient,
a la ma, ma, ma / a la re, re, re,
/ a la ma, a la re, / a la Mare pia
gloria al cel, Maria.

Musicalment, la versió més antiga
es troba documentada en un
manuscrit de finals del s. XVII, en
el Fons de l'Arxiu de Manuscrits
Musicals¹ de l'església Parroquial
de Sant Pere i Sant Pau de Canet de

Mar, amb el títol *Jesús és nat molt
pobre*, a dues veus de Soprano i
acompanyament (Sig. II/40) i una
altra versió, del segle XVIII, per a
dues veus de Soprano, en tonalitat
de Mi Major, amb sis estrofes i
amb la "Resposta: "Celebrem la
vinguda del Redemptor" (Sig.
II/39, incompleta).

Text i música

El text més conegut d'*El desembre
congelat*, que majoritàriament
trobem en els cançoners, és el
següent:

1.-El desembre congelat /
confús es retira.
abril, de flors coronat, / tot el
món admira.
Quan en un jardí d'amor / neix
una divina flor,
d'una ro-, ro-, ro-, / d'una -sa,
-sa, -sa, / d'una ro-, d'una -sa,
d'una rosa bella², / fecunda i
poncella.

2.-El mes de maig ha florit, /
sense ser-ne, encara,
un lliri blanc i polit / de
fragància rara,
que per tot el món se sent, / de
llevant fins a ponent
tota sa dolçura / i olor, amb
ventura.

3.-El primer pare causà / la nit
tenebrosa
que a tot el món ofuscà / la
vista penosa;
mes, en una mitja nit, / brilla el
sol que n'és eixit
d'una bella aurora / que el cel
enamora.

4.-Els pastors varen venir, /
tots sense cap falla,
bo i tocant el tamborí, / flabiol
i gralla.
I davant del Jesuset, / de Maria
i de Josep,
de molt bona gana / ballen la
sardana

5.-Arribaren els tres reis / amb
gran alegria,
adorant el Rei del cel / en una
establia,
oferint-li tres presents, / com
són or, mirra i encens,
a la Mare pia, / la Verge Maria.

6.-Amb alegria i amor /
celebrem el dia,
que ha nat el diví Senyor / en
una establia.
Si no tenim més tresor, /
oferim-li el nostre cor,
tota la finesa / de nostra
pobresa.

El filòleg català Manuel Milà i
Fontanals (*1818; †1884) anota
el text de set estrofes d'aquest
cançó, en *Observaciones sobre
la poesia popular, con muestras
de romances catalanes inéditos*
(Barcelona, Imprenta de Narciso
Ramírez, 1853), on incorpora les
estrofes 3, 4, 6 i 7 amb un altre
text, que anoto a continuació:

1.-"El desembre congelat"

Versió anotada a l'Obra del Cançoner Popular (1924)

¹ Veure: BONASTRE, Francesc, i GREGORI, Josep Maria: *Tres nades catalanes segles XVII i XVIII*, Canet de Mar, Cannetum, 1981; i ID.; *Inventaris dels fons musicals de Catalunya. Fons de l'església parroquial de Sant Pere i Sant Pau de Canet de Mar*, 2 vol., Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2008, pp. 197-198.

² En les altres estrofes indicarem directament el text dels vuit versets.

3.- Quan l'aurora hagué parit /
el sol que ja eixia
amb gran amor li ha dit: / Veniu
vida mia
preneu, divino senyor, / aquest
caldo de licor
d'una mamelleta / que per vos
es plena.

4.- Tenint la Verge en son pit /
la prenda tan rica
que bo fora de sentir / quant li
cantaria
una lletra molt galana / per
alegrar lo infant
d'una dolça boda / obra de
Déu tota.

6.- Quant al temple lo portà / la
Verge Maria
un bon vell se'n alegrà / cosa
que admira
tenint lo divino infant / non
dimitís va cantant
d'una vida santa / tan gran
alabança.

7.- Gran contento i amor /
celebrem lo dia
puig que el divino Senyor /
neix amb alegria
si no tenim més tresor / oferim-
li nostre cor
tota la finesa / de nostra
fermesa.

formada per vuit versets en cada
una de les estrofes.

Si repassem les edicions, *El
desembre congelat* es troba en
nombrosos cançoners, entre els
quals cal destacar el del músic i
pedagog Joan Llongueras Badia
(*1880; †1953): *Cançoner Popular
de Nadal*, (Barcelona 1931); el
de la mestra i folklorista Sara de
Llorens Carreres (*1881; †1854):
El Cançoner de Pineda (n. 186,
Barcelona, 1931), que va recollir
dues estrofes d'Emilia Carreras;
i a *Cançons popular de Catalunya*
(Barcelona, llibreria Bonavia,
1935), entre d'altres.

D'altra banda, de les versions
editades de diferents estructures
musicals, en destaquem:
l'harmonitzada a cinc veus
mixtes per Lluís Romeu (Boileau);
l'harmonitzada per a cant i piano
del mestre de capella i compositor
Domènec Mas i Serracant (*1856;
†1944) dins la publicació *La
cançó popular a tret de mainada*
(Boileau), amb una il·lustració
d'Antoni Utrillo; l'harmonització
per Soprano i Tenor amb
acompanyament de piano de
Manuel Garcia Morante (Tritó);
la del guitarrista i compositor
barceloní Miguel Llobet (*1878;

†1938) per a guitarra, anotada en
la seva obra *Canciones populares
catalanas* amb el títol de “La Nit
de Nadal”; l'harmonització per a
quartet de corda d'Eduard Toldrà
(*1895; †1962); i més actualment
la del compositor Bernat Vivancos
(*1973) per a cor de tres veus
blanques a cor femení a *cappella*.
Sense oblidar les versions de
compositors més llunyans, com la
d'orgue i trombó d'Ulrich Metzner
(1999); i la de Tenor i conjunt de
vent del canadenc Michel David
Rondeau (*1948), entre d'altres.

També es troba àmpliament
enregistrada per la majoria
d'orfeons i corals de Catalunya, de
les qual cal destacar la versió per a
cobla, versió de Joan Díaz. Cobla
Sant Jordi i Carme Canela (DM
4990-02, 2012).

Orígen

Però aquesta nadala és realment
una cançó catalana que es canta
en el cicle de Nadal?.

Joan Amades, en el seu *Cançoner*
(1951), esmenta que aquesta
cançó es troba estampada en fulls
volants i en llibrets de cançonetes
de Nadal i també remarcar que
“la melodia d'aquesta cançó ja

El text de les versions d'aquesta
nadala es conserven en diversos
manuscrits (Ms. 49, 52, 57, 63,
65, 78, 95 i 1493) del segle XVIII a
la Biblioteca de Catalunya. Lluís
M. Moncunill i Cirac en va fer un
estudi crític: “Anàlisi de la tradició
textual de «*El desembre congelat*»”,
Quaderns de Vilaniu, (n. 7, 1985),
on mostra la diversitat de paraules
de les seves estrofes.

Musicalment, pel que fa a la
melodia d'aquesta nadala, està
en compàs que alterna binari-
ternari, en tonalitat de Mi Major,
majoritàriament, i amb una
estructura formal sense refrany i

El desembre congelat

“El desembre congelat”

Harmonització per a cant i piano de Domènec Mas i Serracant,
Il·lustrador Antoni Utrillo Viadera (*1867; †1944)

es cantava el segle XVI a França, aplicada a una cançó de taverna de sentit bàquic”.

Aquesta nadala popular i tradicional catalana té, com apuntava Joan Amades, una procedència profana. La seva melodia és molt semblant a la cançó de taberna francesa *Quand la Mer Rouge apparut* o *C'est nôtre grand-père Noël*, coneguda des del segle XVI, que es troba en el recull “Chansons historiques de France” i segurament l'onada de francesos que arribaren a Catalunya en aquest període, l'hauria portat per transmissió oral quedant integrada en la memòria popular i després anotada en manuscrits.

El tema d'aquesta cançó francesa fa referència a la primera aparició de Luis XVI abans de la *Convenció* (11.12.1792), quan ja destronat se'l va anomenar “Louis Capet”. Anoto el text de la primera estrofa de la cançó francesa *Quand la mer rouge apparût*, on es pot comprovar que l'estructura dels versets és molt semblant i el fet de repetir el setè verset d'una forma sil·làbica molt característica, constata encara més aquesta semblança.

Quand la mer Rouge apparût / aux
yeux de Grégoire
aussitôt ce buveur crût / Qu'il
n'avait qu'à boire
mais mon voisin fut plus fin /
Voyant que ce n'était du vin
Il la pas, pas, pas / Il la sa, sa, sa /
Il la pas, il la sa / Il la passa toute
sans en boire goutte !

En una altra versió del text, es refereix més clarament a la Revolució Francesa i al rei Lluís XVI, i la primera estrofa ho mostra:

Vous savez que je fus roi / comme
mon grand-père
ne faites pas comme moi, / tyrans
de la terre.

Comme un soleil éclipse, / je suis
bien embarrassé

Je suis lou, lou, lou, / je suis oui,
oui, oui

je suis lou, / je suis oui / je suis
Louis seize.

Bien mal à mon aise.

També Lluís Millet, en la recensió que feu del llibre de J. B. Weckerlin: *Chanson populaires du pays de France*, a la *Revista Musical Catalana* (gener 1906, pp. 18-19), es refereix a la semblança amb la cançó francesa i esmenta “Sens dubte que la cançó francesa es anterior a la nostra, perquè el timbre d'aquesta cançó fou d'una boga extraordinària en tot França des del segle XVII, que va aparèixer, fent-se'n moltes adaptacions, entre elles la d'aplicar-la a un *noël* o cançó de Nadal, de qual versió degué passar a nostra terra”.

Es desconeix com va “passar” de cançó popular francesa a nadala amb el títol *Allons Bergers partons tous*, amb un text de vuit estrofes, que es refereix al naixement de Jesús. La seva primera estrofa diu:

1.- Allons, bergers, partons
tous, / l'ange nous appelle.
Un sauveur est né pour nous, /
l'heureuse nouvelle.
Une étable est le séjour / qu'a
choisi ce Dieu d'amour.
Courons au, au, au, / courons
plus, plus, plus,
courons au, / courons plus, /
courons au plus vite,
à ce pauvre gîte.

Aquesta melodia també la trobem en un manuscrit de Louis-Claude Daquin (*1694; †1772) per a orgue (sense text). És la n. X, amb el títol *Noël*, dins la col·lecció de dotze llibertats d'orgue que va escriure per orgue i clavecí, dedicades Le Comte d'EU. Això constataria que seria una composició molt popular que deuria circular per les terres franceses.

A manera de conclusió

El desembre congelat, aquesta popular nadala catalana, és un clar exemple de la difusió de les melodies. A França, de cançó profana amb text revolucionari passa a convertir-se en cançó nadalenca i, arriba a Catalunya —segurament en els segles XVII-XVIII—, on s'escampa com a nadala, quedant fixada a la memòria i, posteriorment, transcrita i editada en els cançoners.

Per altra banda també les diverses versions amb text en català realitzades durant els segles XX i XXI, amb estructures musicals diferents —a veus i amb diferents instruments—, demostren un interès permanent per aquesta cançó, que continua estant ben viva i engalanant musicalment el cicle de Nadal.

El naixement de Jesús a Betlem i el cens

Armand Puig i Tàrrach, Rector de l'Ateneu Universitari Sant Pacià

En aquest breu article m'agradaria preguntar-me per quina raó Jesús va néixer fora de Natzaret, concretament, què ha portat els seus pares, Josep i Maria, a Betlem. L'Evangeli de Lluc parla d'un «cens» decretat per l'emperador Octavi August (2,1) que hauria afectat tot l'imperi, i el posa en relació amb Quirini, governador de Síria (2,2). Josep i Maria haurien anat a empadronar-se a Betlem per complir el decret imperial. Ara bé, mentre August fou emperador de Roma entre el 29 aC i el 14 dC, Quirini començà a ser governador de Síria amb atribucions sobre la nova província de Judea tan sols a partir de l'any 6 dC, just quan Arquelau, el fill d'Herodes, fou deposat i Judea passà a ser una província romana (*Antiguitats jueves* 17,35; 18,1-2.26).

Aquell any, el 6 dC, August decretà, a través de Quirini, un cens provincial (no general de tot l'imperi) que tenia com a finalitat última organitzar el pagament d'impostos de la nova província de Judea al fisc imperial (no de Galilea i Perea, governades per Antipes, o la Traconítida, governada per Filip, tots dos fills d'Herodes). Aquest cens provocà la revolta promoguda per Judes el Galileu, que fou sufocada pel mateix Quirini (*Fets* 5,37; *Antiguitats* 18,10). Per tant, aquest cens no pot ser el cens que portà Josep i Maria a Betlem, ja que, quan Jesús nasqué, el rei de Judea era Herodes (Mateu 2,1; Lluc 1,5), i Herodes morí l'any 4 aC, deu anys abans del cens de Quirini. A més,

durant els anys finals d'Herodes, els governadors de Síria eren uns altres: C. Sentius Saturninus (10/9 — 7/6 aC) i P. Quinctilius Varus (7/6 aC — 4 aC).

Tot fa pensar, doncs, en una altra possibilitat: el cens esmentat en Lluc 2,2 correspon al darrer dels censos que el rei Herodes decretà l'any 7/6 aC per a tot el seu reialme, d'acord amb les necessitats internes de la seva administració fiscal, completament autònoma en relació amb Roma, i amb el desig de satisfer l'emperador August.

És sabut que August va impulsar sovint la realització de censos arreu de l'imperi, tant en les províncies de règim imperial —cas de Judea a partir de l'any 6 dC— o senatorial com en els territoris governats per reis aliats de Roma. D'altra banda, August acabava de promoure un cens dels ciutadans romans de tot l'imperi que va tenir lloc l'any 8 aC. A Herodes, certament, no li defugí l'interès d'August pels censos en un moment en què li convenia congraciar-se amb ell ran d'algunes dificultats polítiques que havia tingut amb l'emperador.

Sembla, doncs, que hi ha dues possibilitats que expliquen suficientment la notícia de Lluc 2,1 sobre un cens general de tot l'imperi que hauria estat decretat per August. O bé Lluc ha concentrat i magnificat els diversos censos provincials en un de sol, que seria general (i que, de fet, August no va convocar mai); o bé es vol referir

al cens general de ciutadans romans (no dels habitants de tot l'imperi) que tingué lloc l'any 8 aC, convocat per l'emperador. En qualsevol cas, queda clara la voluntat de l'evangeli d'accentuar la importància històrica del naixement de Jesús posant-lo en relació amb el cens d'August (8 aC) i el cens de Quirini (6 dC).

Cal fer notar, d'altra banda, que feia catorze anys que Herodes no havia dut a terme cap cens entre els seus súbdits. L'últim cens s'havia realitzat l'any 20/19 aC i és probable que ara calgués actualitzar les llistes del registre. El cens decretat per Herodes l'any 7/6 aC, que incloïa un jurament de fidelitat a August i a la seva persona, és testimoniament explícitament per Flavi Josep (*Antiguitats jueves* 15,368; 17,42). Lluc 2,2 al·ludeix igualment al cens d'Herodes amb un text que ha de ser traduït de la manera següent: «aquest cens (el d'Herodes, de l'any 7/6 aC) va ser anterior al que es féu quan Quirini era governador de Síria (l'any 6 dC)». En efecte, tal com informa Tertul·lià (*Contra Marció* 4,19,10), el governador de Síria era Saturninus quan Herodes, rei de Judea, decretà el seu darrer cens.

Sembla que Herodes, rei aliat de Roma però autònom, realitzava els censos d'acord amb els usos tradicionals jueus, i no segons l'estil dels censos provincials romans. El sistema tradicional de censos a Israel, mantingut des del 200 aC —i probablement ja

Il·lustració extreta de "The life of Jesus of Nazareth portrayed in colours" 80 pictures de William Hole.

Wm Hole

abans, durant tot el postexili—, obligava tant homes com dones; a més, el criteri de cens i taxació, a diferència dels censos provincials romans, eren les persones físiques (*tributum capitis*) i no les propietats (*tributum soli*). Per això el cens efectuat per Quirini, per ordre d'August, va ser el típic cens provincial romà en què, per primera vegada, i no sense una forta oposició dels jueus, s'elaborà un cadastre de propietats a partir d'una declaració jurada (*Antiguitats jueves* 18,3). En canvi, el cens tradicional jueu —que Herodes, amb el seu pragmatisme polític, no modificà— tenia per objectiu registrar totes les persones físiques per tal que paguessin un impost per capita, anual i igualitari, entre els 12-14 anys i els 65, segons les prescripcions de la Llei de Moisès, expressades en Èxode 30,12-15 («tant rics com pobres»).

L'impost sobre les propietats agràries era típicament romà, i o era acceptable pels jueus ja que, segons la mentalitat jueva, la terra pertany només a Déu i no pot ser avaluada ni registrada en un cadastre amb finalitats fiscals: Déu va donar el país al seu poble i cap altra autoritat no la pot sotmetre o dominar. Déu n'és l'únic propietari. Per això, la càrrega fiscal era forta en temps d'Herodes, atès que aquest monarca necessitava molts ingressos per a pagar les grans obres públiques del seu reialme i obsequiar amb regals les ciutats gregues de fora. Herodes va decretar tot tipus d'impostos sobre les collites i el comerç, però el rei es guardà prou d'arbitrar un *tributum soli* —un impost sobre les propietats agràries— que hauria ferit profundament la sensibilitat jueva.

Des de la perspectiva del cens d'Herodes, realitzat l'any 7/6 aC, estem en condicions de comprendre millor el desplaçament a Betlem de Josep

i Maria, residents a Natzaret. La finalitat del viatge va ser inscriure's en un registre orientat a satisfer el *tributum capitis* de cada habitant, home o dona adult, del reialme d'Herodes. Cadascú havia de registrar-se «a la seva població» (Lluc 2,3). El decret d'Herodes deixava llibertat d'interpretació en aquest punt. Josep hagués pogut inscriure's a Natzaret, lloc de residència, però escollí Betlem, lloc d'on era originari. La tria era comprensible en el cas d'un home com ell, un jueu pietós del llinatge de David, el gran rei d'Israel. En efecte, la família de Josep provenia de Betlem i feia poques generacions que havia immigrat a Galilea, on, evidentment, els seus orígens eren coneguts i respectats. Així doncs, Josep va decidir —d'acord amb la normativa de la Llei de Moisès i amb les facilitats que donava Herodes— inscriure's en la població d'on provenien la seva tribu (Judà) i el seu llinatge (el davídic), i complir així el decret de cens herodià.

D'altra banda, la seva decisió es veié probablement reforçada per la situació socialment anòmala i irregular que s'havia produït, enmig de les crítiques i les malediccions de la gent de Natzaret: una noia del mateix poble, Maria, amb qui Josep estava unit per acord matrimonial, quedà embarassada abans que s'hagués celebrat el casament i s'hagués iniciat la convivència. Josep, però, no es divorcià de Maria i mantingué l'acord matrimonial. La forta pressió social i els dubtes maliciosos sobre la paternitat real de l'infant foren una raó de pes perquè Josep prengués la seva esposa i es desplaçessin tots dos a Betlem. La reacció dels parents de Betlem no degué ser gens positiva, ja que Maria donà a llum en condicions precàries en un estable dels afores del poble.

En qualsevol cas, el record del naixement de Jesús a Betlem

quedà fixat ben aviat en la comunitat cristiana de Judea. Tan sols així s'explica l'interès de l'emperador Adrià per eliminar-ne tot vestigi paganitzant l'indret. En efecte, immediatament després de la Segona guerra jueva (132-135 dC), Adrià ordenarà esborrar els records cristians a l'indret de Jerusalem on Jesús havia mort i havia estat sepultat, i manarà erigir un lloc de culte grecoromà en un altre indret igualment sagrat per als judeocristians: la cova de Betlem on es feia memòria del naixement de Jesús. En la cova, tal com ens explica sant Jeroni (Epístola a Paulí 58), s'implantarà el culte a Tammuz-Adonis, l'amant de Venus, mort i plorat pels seus devots. Potser fins i tot s'hi plantarà al voltant un bosquet sagrat que desapareixerà al segle IV quan Constantí edifiqui, damunt aquella cova, la basílica de la Nativitat.

L'estada de Maria amb l'infant tot just nat a l'estable on va donar a llum no es degué perllongar molts de temps ja que, segons el relat evangèlic de Mateu, quan els savis d'Orient visiten Betlem troben Maria i l'infant instal·lats en una «casa» (2,1). De fet, la tradició relaciona amb una casa el període posterior al naixement de Jesús. No sembla que aquesta casa fos propietat de Josep, els avantpassats del qual, tot i ser originaris de Betlem, havien emigrat a Galilea. Més aviat cal pensar en una casa que pertany a un dels seus parents, de llinatge davídic com ell. Després d'uns quants dies de vida (versió de Lluc) o d'uns quants mesos (versió de Mateu), Jesús abandonarà aquesta casa i, després d'una eventual estada a Egipte provocada per la persecució d'Herodes (Mateu 2,1-23), anirà a viure a Natzaret, població que es convertirà en «el seu poble», «la seva pàtria». A casa de Josep, el seu pare, creixerà sota la tutela d'aquest i de Maria, la seva mare.

Inaugurat el Museu del Pessebre de Montblanc

Ramon Albornà i Rovira

El dissabte 15 de desembre de 2018, l'aleshores consellera de Cultura Laura Borràs va inaugurar oficialment el Museu del Pessebre de Catalunya de Montblanc. La consellera estava acompanyada per l'alcalde de Montblanc, Josep Andreu, la directora general de Cultura Popular i Associacionisme,

Àngels Blasco, el director del Museu, Ismael Porta, el president de la Federació Catalana de Pessebristes, Albert Català, així com pels representants de les diferents institucions i entitats que ho han fet possible. L'acte també va comptar amb la projecció d'una emotiva salutació

del conseller a l'exili Lluís Puig. Des d'aquestes línies volem fer un especial reconeixement i deixar constància de l'esforç i l'aportació de les entitats que constitueixen la Federació Catalana de Pessebristes. La seva aportació al museu ens permet donar més projecció i

una àmplia visió de l'estat actual del pessebrisme català, amb una tècnica constructiva reconeguda internacionalment.

En aquest sentit, en cal destacar les dues plantes principals on s'exposen els diorames realitzats per diversos pessebristes de les associacions catalanes, la gran raó de ser del Museu, que amb la inauguració d'aquest darrer Nadal han passat a ser accessibles al públic. A la planta baixa s'hi han instal·lat una vintena de diorames pròpiament de pessebre, amb les escenes a l'entorn del Naixement de Jesús i, per tant, més conegudes pel gran públic, ja que són obres que habitualment es poden

veure a les diferents exposicions nadalenques de pessebres.

Per altra banda, a la primera planta del museu, es poden veure trenta-quatre diorames de Calvari, una tradició pessebrista que actualment es manté en poques poblacions, amb les escenes conegudes com de Passió de Jesucrist, més pròpies de la Setmana Santa. Cal fer especial atenció al fet que les figures dels diorames d'aquesta segona planta són obra dels escultors Martí Castells i Martí i Joan Castells i Badia.

El museu es complementa amb una tercera planta expositiva, on en aquests moments es pot

veure l'exposició temporal "Joan Mestres Baixas, una vida per al pessebre" amb diorames del gran pessebrista de Sant Joan Despí, que va morir el 2013, i que compta amb un ampli reconeixement internacional de la seva obra i sens dubte un dels referents del pessebrisme català contemporani.

El Museu del Pessebre de Montblanc veu completada així la configuració i escenografia dels seus espais, junt amb la presentació dels seus continguts, afrontant en aquests moments el corresponent pla de gestió que n'ha de permetre el seu funcionament estable i normalitzat, amb un horari públic i regular de visita.

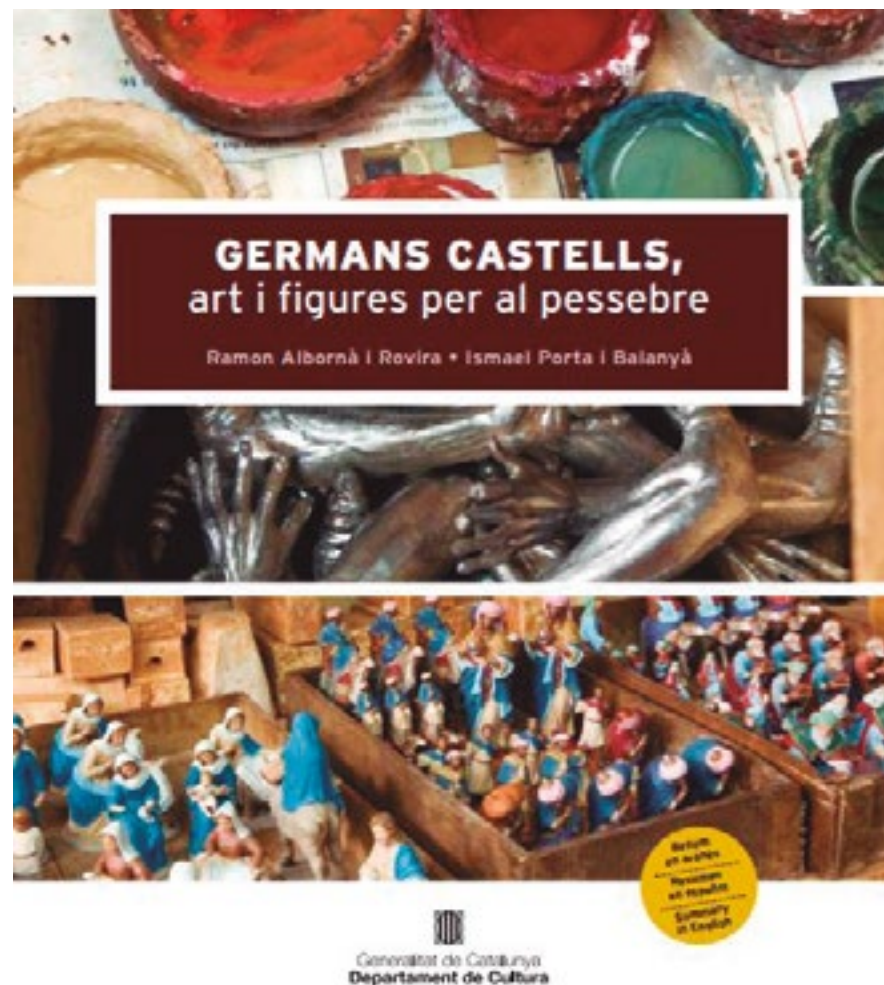

Publicat el llibre “Germans Castells, art i figures per al pessebre”

Ramon Albornà i Rovira

Enguany hem ampliat la bibliografia pessebrista amb una nova obra. La publicació del llibre suposa un homenatge a la nissaga d'artesans que més figures ha fet per al pessebrisme català, repassant la tasca de les tres generacions de la família Castells, el procés artesà de realització de les seves figures de pessebre, i la seva projecció internacional de la mà del pessebrisme català. El llibre, del que en són autors Ramon Albornà Rovira i Ismael Porta Balanyà, ha estat curosament editat pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, amb el suport de la Federació Catalana de Pessebristes i la Fundació del Museu del Pessebre de Montblanc.

Aquesta novetat editorial va tenir una doble presentació el passat mes de desembre. La primera en motiu de la inauguració del Museu del Pessebre de Montblanc, el dissabte 15 de desembre, i una segona al Centre d'Artesania de Catalunya, a Barcelona, el dimarts 18 de desembre. En les dues ocasions es va comptar amb la presència d'Àngels Blasco, directora general de Cultura Popular i Associacionisme, els dos

autors del llibre, i es va comptar amb la participació dels artesans Joan i Martí Castells Badia.

El llibre compta amb una introducció i repàs al pessebrisme català, fent especial atenció als escultors catalans de figures de pessebre, i centrant-se més específicament en la història de la nissaga de pessebristes

Castells, tres generacions que han dedicat la seva vida professional al modelatge i la realització de figures de pessebre. Figures que donen vida a multitud de pessebres que anualment configuren les exposicions de pessebres arreu del país.

En un segon bloc, àmpliament documentat amb fotografies

permanents a Catalunya, a l'estat espanyol i també a nivell internacional, donant testimoni de la importància i la qualitat de la producció d'aquests escultors, i que queda preservada en els seus inventaris. Tot això es clou amb una galeria d'imatges, algunes inèdites, de creacions excepcionals tant de la mà de Martí Castells Martí (avi) i, com no podia ser altrament, del reconegut Martí Castells Martí, el gran escultor de les figures "a palillo", així com l'obra dels actuals titulars del taller Joan Castells Badia i Martí Castells Badia.

Des de la Federació ens alegrem que aquest llibre sigui una realitat, gràcies al suport rebut inicialment pel conseller de Cultura Lluís Puig, i amb el desig que suposi una aportació més a la necessària documentació sobre el pessebrisme català, els seus pessebristes i els seus figuristes. Una tasca necessària per preservar la nostra història i cultura col·lectiva, i del pessebrisme en particular.

de Jordi Balanyà, autor també de gran part de les fotografies que il·lustren l'edició, es fa un seguiment a l'acurat procés de creació de les figures de pessebre; un procés que es concreta en un laboriós treball d'artesanía que s'ha mantingut fidel a una tècnica pròpia d'elaboració i producció, gairebé intacte en prop de cent anys. Un metòdic procés que

comença amb el modelatge de la figura original, la creació dels motlles corresponents en guix, la seva reproducció en fang i la cocció al forn i, finalment, la pintura a l'oli de cada una de les peces. Complementa el llibre un testimoniatge de l'obra del taller Castells a través de la seva presència en museus i exposicions

40 anys de pessebrisme a Ripollet

Pere Padró i Baqués.

President de l'Agrupació de Pessebristes de Ripollet

Són poques les notícies escrites que tenim de les manifestacions pessebristes que abans de la fundació de l'Agrupació de Pessebristes es celebraven a Ripollet. Tot i això, la memòria popular recorda, com a tants altres indrets de Catalunya, les visites que es feien als pessebres que hi havia a les cases. Era tradicional que durant les festes nadalenques la gent de Ripollet visités diferents domicilis de la vila per veure els pessebres més reeixits que s'hi havien bastit. Pels volts de l'any 1950 tenim la primera referència d'una manifestació pessebrista més organitzada, és la del 1r concurs de pessebres organitzat per l'Ajuntament. Malgrat això el concurs no arribaria a arrelar, i ja començats els anys seixanta, es va deixar de convocar. No serà fins al Nadal de l'any 1979, que es tanca un parèntesi d'anys de buidor amb la 1a EXPOSICIÓ DE PESSEBRES i l'any següent amb la fundació de l'Agrupació Pessebristes de Ripollet. Uns anys més tard, l'any 1984, l'Agrupació recupera l'organització del Concurs de pessebres a la vila.

Aquella 1a exposició de pessebres -molt modesta- formada per només 5 petits diorames va ésser clau per al pessebrisme a Ripollet.

A partir d'aquell moment es van iniciar les gestions oportunes per a crear una entitat pessebrista. Per això es va comptar amb el suport i ajuda dels amics pessebristes de la ciutat veïna de Sabadell. Tot plegat va desembocar en la fundació, l'any 1980, de l'Agrupació Pessebristes de Ripollet. L'any 1985 se'n legalitzen els estatuts i passa a inscriure's

en el Registre d'Associacions de la Generalitat. Té, en aquest mateix any, una actuació decidida en la Constitució de la Federació Catalana de Pessebristes, essent membre fundador d'aquesta Federació que aglutina totes les associacions i grups pessebristes de Catalunya.

Des dels seus inicis els pessebristes han treballat amb constància i seriositat, esmerçant-se en buscar la perfecció tècnica i artística dels seus pessebres. Han passat 40 anys, aquella 1ª exposició queda lluny. En tot aquest temps s'ha pogut observar de forma clara i contundent una permanent evolució que ha

permès tenir una notable mostra de pessebres amb diorames d'una gran qualitat artística. Això ha estat possible gràcies a l'esperit de superació i a dedicar moltes hores de feina per part dels pessebristes de l'Agrupació. Cal fer menció també en aquest sentit a totes les persones que han format part de les diferents

Juntes que ha tingut l'Agrupació. La seva dedicació en les tasques pròpies del funcionament d'una entitat ha estat fonamental per a poder continuar endavant. Tota aquesta entrega constant vers el pessebrisme ha fet que tinguéssim el reconeixement dels milers de visitants, que han convertit l'exposició de pessebres en cita obligada durant les festes de Nadal.

La difusió del pessebre ha estat la base que ha regit al llarg dels 40 anys d'existència de l'entitat i el motiu principal de la seva fundació. Això s'ha portat a terme mitjançant dos instruments primordials: el concurs i el taller de pessebrisme. Tal com s'indicava al començament, l'any 1984 l'Agrupació recupera l'organització del Concurs de pessebres a Ripollet dirigit a totes aquelles persones que basteixen el pessebre a les seves llars, promocionant així el pessebre tradicional i familiar.

L'escola taller de pessebrisme es va crear el mateix any que començava a funcionar l'Agrupació. Està orientat especialment als joves, els quals, durant els mesos previs a Nadal i en el mateix

local on es presenta l'exposició, van construir cada un el seu diorama. Ho fan assessorats per un pessebrista que els ensenya les tècniques de construcció, els materials i el pintat dels pessebres. Són molts els joves de Ripollet que en aquests 40 anys han passat per aquesta escola taller, alguns d'ells han assolit uns nivells prou notables, però tots han contribuït a enaltir el pessebrisme i l'Agrupació.

També ha ajudat a aquesta difusió la instal·lació de pessebres a diferents indrets de Ripollet per les festes nadalenques.

Des d'un primer moment els pessebristes de Ripollet han demostrat una clara voluntat de treballar pel pessebrisme català. Això ho corrobora el fet

que en diverses ocasions l'entitat formés part de la Junta Directiva de la Federació Catalana. Ha participat a totes les Trobades de Pessebristes essent Ripollet seu de la XX Trobada l'any 1989. Igualment ha participat a totes les Biennals del pessebre català i a diferents exposicions que s'han celebrat en l'àmbit de Catalunya.

També ha tingut una projecció exterior amb algunes sortides internacionals. El Nadal de 1985 participa a l'exposició Internacional de Pessebres a Verona (Itàlia) amb un diorama de grans dimensions. El Nadal de 2001 torna a participar-hi amb un altre diorama de format més petit. Una altra sortida a l'exterior que van fer els pessebristes de Ripollet va esser

l'any 1996 a Avrillè (França), en el marc dels intercanvis culturals entre ambdues poblacions agermanades. Es va preparar una exposició de vuit diorames que va tenir un ampli ressò.

La celebració de 40 anys d'una entitat mereix una reflexió serena sobre la història que s'ha anat teixint desde el seu inici. Mirant enrere, aquella 1a exposició de pessebres queda lluny. Els temps han canviat, la llavor que es va plantar ha donat els seus fruits. L'Agrupació s'ha transformat i ha evolucionat. Els Pessebres de Ripollet han millorat en qualitat artística i tècnica. S'han afrontat nous reptes i projectes, S'ha aconseguit, gràcies a l'esforç i el treball de tots, tenir un prestigi dins la gran família pessebrista de Catalunya.

Recordant en Jordi Pi.

L'impressionista del pessebre

Núria Garcia i Múrcia

La primera vegada que vaig parlar amb en Jordi Pi va ser a l'Agrupació de pessebristes de Terrassa. Era l'any 1981 i en Joan Cortada –el meu marit- i jo ens estrenàvem amb el guix. Fèiem un dels diorames del passadís al sòtan de la Basílica del Sant Esperit, on des de 1943 s'hi fa l'exposició de pessebres de l'entitat.

Feia molt poc que havíem entrat a formar part de l'Agrupació de forma activa i la nostra especialitat no era, ni de lluny, l'escaiola. Havíem fet -bé, en Joan, perquè li venia de família. Jo era novella en tot plegat!- pessebre de suro i molsa, el que molts coneixen amb el nom de "pessebre popular" i l'Antoni Sazatornil, un dels

pessebristes de l'entitat, ens va llençar el repte de començar amb el guix.

La veritat és que això ens va picar força, ja que, artísticament parlant, el suro i la molsa no tenen com el guix les immenses possibilitats que se'ns obrien davant dels ulls. No va caldre ser gaire observador per adonar-nos que hi havia un pessebrista que sobresortia per damunt dels altres.

Els que heu vist i admirat els pessebres d'en Pi ho haureu entès de seguida. Vam quedar atrapats per aquella fondària i aquella atmosfera que distingia els seus pessebres de la resta.

Doncs bé, aquell dia érem davant del nostre quadre –o forat, com en diem a Terrassa- i sorgien dubtes de principiant. Aleshores, vam acudir a aquell senyor amb bata blanca de farmacèutic que pintava a l'altra punta de passadís amb una canya llarga per arribar on el pinzell no arribava prou. Mentre feia retocs al seu pessebre li vam demanar si-us-plau si podia donar-nos un cop de mà amb el nostre.

En Jordi Pi no era gaire donat a ficar-se on no el cridaven i es va fer pregar una mica. Si no li demanaven l'opinió es mantenia discretament a part. Recelós, d'entrada, va venir a donar-nos les quatre indicacions que, sense

imaginar-ho, van marcar la nostra posterior trajectòria en el món dels pessebres. Aquesta va ser la primera de moltes altres ocasions en què li vam demanar consell, sobretot, a l'hora de pintar, però també a l'hora –importantíssima- de projectar el pessebre.

Més endavant, quan les primeres barreres generacionals -teníem divuit anys- es van traspasar, la relació va anar fent-se més propera fins a esdevenir una franca amistat, respecte i admiració. Les visites a la farmàcia van començar a sovintejar. Allà hi petàvem la xerrada, ens descobria racons i paisatges de tot Espanya,

com comenta també l'Alberto Finizzio, en fotografies preses al llarg dels seus viatges pel país buscant “temes” com ell deia. En això era un mestre. Tenia molt bon gust i l'elegància era el seu segell. No podem oblidar el paper que la seva dona, la Ramona, va jugar durant tots aquests anys. El seu paper discret i l'enorme paciència –qualitat, per altra banda, de moltes parelles de pessebristes- varen permetre desplegar tot el geni creatiu d'en Pi –a base de moltes hores de feina-

S'ho prenia molt seriosament allò dels pessebres. En aquell moment

en què no era gens corrent sentir parlar de perspectiva en el món pessebrístic, ell ja la dominava. A través de les seves lliçons vam aprendre que no només hi ha la perspectiva lineal, sinó també la de volum que fa que les coses “s'aixafin” a mesura que s'allunyen i, finalment, la de color –els tons van perdent intensitat i es van assimilant amb el color de l'atmosfera- terreny en què en Pi destacava especialment.

Hem parlat doncs de composició, en primer lloc, que garantia l'equilibri del diorama, perspectiva correcta de línia i volum que

donava harmonia i coherència a totes les construccions i paisatges, i color que “tenyia” el treball minuciós del guix. El resultat, petites meravelles que et transportaven instantàniament al lloc representat.

No hem parlat encara de les figures que també modelava ell mateix amb l'ajut de la seva filla Àngels, que li feia les fesomies. Les figures les “afusellava” com

ell deia d'escultors cèlebres com els Castells, en Carratalà o en Traité. La temàtica sortia del que era habitual i no era estrany que la mare de Déu estigués alletant l'infant o que estigués filant com en el naixement de Murillo. Així, les figures quedaven plenament integrades en els diorames.

Al Sr. Pi, que era la manera com ens hi adreçàvem, no li agradava gens vantar-se de les seves qualitats. Al contrari, l'incomodava moltíssim

que li fessin la gara-gara. Ell només es trobava a gust fent el pessebre. I abans d'acabar-ne un ja tenia un altre “tema” preparat. Només ensenyava a qui de veritat volgués aprendre'n.

L'any 1978, durant una jornada d'intercanvi d'idees sobre pessebrisme va sorgir la idea de crear una mena de secretariat per aglutinar tots els pessebristes catalans i propagar el pessebre.

En Jordi Pi hi va jugar un paper important que va permetre al 1985 la creació de la Federació catalana de Pessebristes. Mai va voler formar part de cap Junta ni a l'entitat de Terrassa ni a la Federació. Era un home poc polític, la seva vida era “fer” el pessebre.

També recordo les visites que, cada any, fèiem a les altres associacions on ens esperaven amb delit –no pas per nosaltres, és clar- per veure què els havia de dir el Sr. Pi. “Critiqui, critiqui, Sr. Pi!” I, ell, amb prudència els feia una crítica –sempre constructiva- per millorar els punts més coixos del pessebre. Les converses –sempre apassionades, i apassionants de sentir –us ho asseguro!- amb en Joan Mestres a Sant Joan Despí o amb en Josep Pagespetit, a Vic són memorables!

Amb en Jordi ens hi vam entendre sempre, vàrem riure molt, vam treballar molt i, fins i tot, vam encunyar un argot pessebrístic propi.

Després, l'hem trobat a faltar molt i l'hem recordat amb enyorança. Per nosaltres va ser un referent importantíssim i, sovint ens han “acusat” de “pipiejar”, la qual cosa no és pas dolenta sinó que ens omple d'orgull. Hem estat els seus deixebles tot i que és molt difícil, per no dir impossible, d'arribar al nivell que ell va aconseguir. El seu amor pel pessebre, la seva dedicació plena –sempre desinteressada- no són fàcils d'igualar en el moment en què ens trobem. Però crec que hem d'intentar aprofitar els coneixements que ell va assolir per mirar de fer el pessebre amb tanta qualitat com puguem i, encara, una mica més. Si més no per respecte al que ell va mirar de transmetre'ns.

Gràcies, mestre!

*Article de Núria Garcia publicat al 2013 a Jordi Pi i Vila. L'impressionista del pressepio per l'Assoziacione Italiana Amici del Pressepio. Sezione di Ponte San Pietro – Bergamo arran de l'exposició que van presentar-hi al mateix any de l'obra íntegra d'aquest pessebrista.

Fotos: Joan Cortada i Rius

El bou i la mula; Vint anys de passió pel pessebrisme.

Col·lectiu d'opinió, Recerca i Difusió del Pessebre
El Bou i la Mula

Aprofitant que el nostre *Col·lectiu d'Opinió, Recerca i Difusió del Pessebre El Bou i la Mula* celebra enguany el nostre vintè aniversari, volem compartir amb vosaltres la nostra alegria i, perquè no, alguna reflexió sobre el quan, el perquè i el com de tot plegat. És el lloc més indicat per fer-ho; ja que Naixement és el portaveu de la Federació Catalana de Pessebristes, i sou els pessebristes els principals receptors dels nostres projectes.

Però primer fem un breu *flash back* per situar-nos a l'any 1999, quan el 4 de setembre s'oficialitzava, apadrinats per Fra Gilbert en el marc cistercenc de Solius, la

fundació de l'entitat. El grup era una barreja de persones que ja portaven anys en associacions pessebristes locals i persones de perfils concrets que no hi tenien cap relació, com antropòlegs, educadors i artistes. El caràcter apòcrif dels personatges del bou i la mula, que vam escollir pel nom, era tota una declaració d'intencions, com a símbol d'obertura i diversificació.

Preteníem tractar el pessebrisme des d'una perspectiva polièdrica emfatitzant aspectes com l'antropològic, el patrimonial o el pedagògic que quedaven una mica allunyats del que es feia en aquell moment. Ben pensat, el Bou i la Mula no suposava cap innovació, sinó que érem els hereus d'una

llarga tradició enaltida pels Ramon Violant i Simorra, Joan Amades, el pare Andreu de Palma, el pare Basili de Rubí o el mateix Josep Maria Garrut, que fou soci de l'entitat. Pensàvem que aquella tradició de la que ens sentíem continuadors havia quedat una mica òrfena i calia revifar-la. La novetat era el format d'entitat, acostumats com s'estava que una entitat pessebrista era aquella que feia pessebres.

El Bou i la Mula volia ser una àgora d'intercanvi, de reflexió, però també de gaudi. Volíem crear un espai d'acollida i convidar a pensar, dialogar i gaudir dels pessebres a persones, institucions

i entitats que no tinguessin el pessebre com a finalitat o com un objectiu. Calia obrir el debat i la participació, volíem situar el pessebre com a eix de diàleg social i intervenir en alguns fòrums des d'una perspectiva més antropològica de la qüestió.

Des de 1999 fins ara, la situació ha canviat molt i pensem que hem aportat el nostre granet de sorra. Hem fet un treball de formigueta, amb moments de més activitat que d'altres, amb èxits i ensopegades, amb més o menys encert, però sempre amb esforç honest i amb els braços oberts per a qualsevol que volgués col·laborar amb nosaltres, unint esforços per valoritzar el pessebre. És impossible resumir en aquest espai les més de 40 pàgines de la memòria d'aquests 20 anys, però en recerca podríem destacar alguns projectes:

- Inventari de la col·lecció de figures de l'Associació de Pessebristes de Mataró per formar part de l'Inventari de Patrimoni Etnològic de Catalunya.
- Estudi etnològic de l'obra de Lluís Carratalà, per formar part de l'Inventari de Patrimoni Etnològic de Catalunya (IPEC).
- "Els camins del pessebre: Can Gallemí 1971 – Sant Mateu 2014". La materialització del projecte es feia a través d'una monografia amb un documental incorporat i una exposició.
- Digitalització, catalogació i publicació online de l'Arxiu Catà sobre pessebrisme, amb més de 1000 referències.
- Dues tesis doctorals: *Simbolisme religiós a l'espai públic. El cas dels pessebres públics i les possibilitats d'innovació en el pessebrisme*; a la Universitat Ramon Llull, dirigida per la Dra. Josefina Roma. I *La fira de Santa Llúcia de Barcelona: la primera fira*

de pessebres documentada (1786 – 2012); a la Universitat de Barcelona, dirigida per la Dra. Josefina Roma i el Dr. Xavier Roigé.

Edició de butlletins, dossiers i col·leccions relacionades amb el pessebrisme i de monografies fruit d'investigacions del grup o amb editorials externes:

- AA.DD. (2001). *Els diorames del Monestir de Solius. Visions actuals d'un pessebre*. Coordinat per Enric Benavent, Albert Dresaire i Jaume Gabarró.
- BENAVENT, Enric (2011). *Lluís Carratalà, escultor noucentista de pessebres*.
- MONTLLÓ, Jordi (2014). *Els camins del pessebre: Can Gallemí 1971 – Sant Mateu 2014*. Edita Col·lectiu de recerca i difusió del pessebrisme El Bou i la Mula. Girona.
- BENAVENT, Enric (2003). *Fem el Pessebre*. Editorial La Galera. Barcelona.
- DRESAIRE, Albert (2004). *El pessebre a Mataró. Història d'una tradició viva*. Associació de Pessebristes de Mataró.
- BENAVENT, Enric i DRESAIRE, Albert (coord) (2005): Per Nadal el pessebre, col·lecció Emaús, núm. 68. Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona. També l'edició en castellà.
- DRESAIRE, A. i MONTLLÓ, J. (2010). Les nostres figures de pessebre. Una mirada al pessebrisme a Catalunya. Mataró, 2010. Edita: Caixa Laietana i Associació de Pessebristes de Mataró.
- MONTLLÓ, Jordi (2016). *Nadal a cel obert. Les fires de pessebres a Barcelona*. Col·lecció Estudis sobre el patrimoni etnològic de Catalunya, vol. 7. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- Col·laboració, conjuntament amb la Federació Catalana de Pessebristes, en la reedició del llibre *El Pessebre* de Joan

Amades. Participació dels membres d'El Bou i la Mula l'Albert Dresaire i la Josefina Roma (a cura de l'edició) i Jordi Montlló (fotografies).

- Més d'un centenar d'articles en diverses publicacions periòdiques, revistes i diaris. La col·laboració en programes radiofònics de divulgació científica i el suport a d'altres entitats i institucions similars.

Participació i organització de jornades, seminaris, congressos, taules rodones. També s'han comissariat una desena d'exposicions entre les que destaca "Les santonniers a la Catalogne aujourd'hui"; 58ème Salon International des Santonniers d'Arles (La Provença); novembre de 2015 al gener de 2016.

Els anys noranta del segle passat era una època de transició, on s'albiraven canvis socials a gran escala que també afectarien al pessebrisme. La Convenció de la UNESCO sobre patrimoni cultural immaterial, que Catalunya acolliria el 2006, era una oportunitat que se'ns brindava en la línia que la nostra entitat havia començat a treballar uns anys abans. No només per fer la sol·licitud d'entrar-hi o no, sinó perquè amb la seva definició situava el pessebrisme al mateix nivell que altres manifestacions de l'anomenada cultura popular.

Potser ara tot sembla més fàcil, però la única manera de salvaguardar una manifestació com el pessebrisme és seguir treballant-hi, persistir i pensar que el pessebrisme no es troba només dins les associacions sinó a les cases, a les famílies, a les escoles, a les places, a les fires, a tot arreu.

COSES QUE HAN PASSAT

FEBRER

✓ Cloenda de la XVII Biennial del pessebre a Vilanova

El diumenge 3 de febrer el Centre d'Art Contemporani La Sala de Vilanova i la Geltrú va acollir el debat col·loqui "Perspectives de futur del pessebrisme: nous llenguatges, nous missatges", que va servir com a cloenda de la XVII Biennial del Pessebre Català. El debat va ser organitzat per l'Associació Pessebrista de Vilanova i la Geltrú i la Federació Catalana de Pessebristes.

El president de la Federació Catalana de Pessebristes, Albert Català, va constatar l'èxit de la biennial, comptant que l'assistència ha estat d'unes 30.000 persones. La biennial es fa cada dos anys "per mostrar com està realment el pessebrisme associatiu en el moment que es fa i és una cosa irreplicable, és art efímer". S'ha fet un catàleg que documenta tots els muntatges exposats. (Font: Tornaveu)

✓ Visita institucional al Conseller Lluís Puig amb els Germans Castells

Una delegació formada per en Joan i en Martí Castells i família, representants del Museu del Pessebre de Montblanc i de la Junta de la Federació Catalana de Pessebristes, va visitar el Conseller de Cultura a l'exili, Lluís Puig i Gordi, a Waterloo, Bèlgica.

Va ser molt agradable poder conversar de diversos temes relacionats amb el món del pessebre amb el Conseller i el President Puigdemont, a qui també vam poder saludar.

Entre d'altres temes es va parlar del llibre Germans Castells. Art i figures per al pessebre publicat per la Direcció General de Cultura Popular i Associacionisme Cultural en col·laboració amb la Federació Catalana de Pessebristes i la Fundació Museu del Pessebre de Montblanc..

Durant la visita, els Germans Castells varen obsequiar-los amb dos Naixements catalans.

MARÇ

✓ Assemblea del Consell de l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català

Totes les federacions membres del l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català es van reunir el 6 de març en Assemblea General Ordinària a la seu de l'entitat.

A l'Assemblea es van presentar la memòria 2018 de l'entitat, l'estat de comptes de l'exercici 2018 i les activitats més destacades realitzades durant l'any en els àmbits de la comunicació, formació, reflexió i de projectes estratègics.

Més enllà de les propostes particulars, l'Assemblea General va servir per a debatre les prioritats estratègiques de la confederació cultural i escollir la nova Junta Directiva que haurà de liderar-la en el mandat 2019-2023. Una de les vocalies va recaure en la nostra Federació. Actualment, l'Ens de l'Associacionisme Cultural Català està conformat per 31 federacions de cultura popular catalanes que representen més de 4.000 entitats de base.

(Font: Tornaveu)

ABRIL

✓ Assemblea General Ordinària a Castellar del Vallès

L'Assemblea General Ordinària que la Federació convoca durant el primer semestre de l'any va tenir lloc el primer d'abril a Castellar del Vallès.

Dins de l'ordre del dia es va aprovar el balanç de l'exercici anterior i el pressupost d'enguany. També, es van valorar les activitats realitzades durant la campanya 2018 que van rebre una molt bona crítica per part dels assistents, especialment la Biennal a Vilanova, la Trobada a Manresa i el Dia de l'Associacionisme a Tarragona.

Un altre dels punts rellevants de l'assemblea era la ratificació del cessament d'un dels vocals de Junta i la renovació de la vicepresidència, que va recaure en Francesc Villegas, de Manresa, i dos vocals, Núria Garcia, de Terrassa -que deixa la sotspresidència- i Josep Lluís Garcia, de Badalona. El càrrec de tresorer el continuarà ostentant Jordi Pujol, de Palau-solità i Plegamans, i Carles Tarragó de Tarragona continuarà com a vocal, càrrecs pels que van ser reelegits.

JUNY

✓ Castellar va acollir el Dia de l'Associacionisme del pessebrisme

El primer de juny, amb motiu del Dia de l'Associacionisme Cultural Català, es va celebrar a Castellar del Vallès una jornada de Pessebres fets obra d'art, com a Taller Pessebrista 2019, que va organitzar el Grup Pessebrista de Castellar del Vallès.

La programació d'aquest taller es va estructurar en tres grups de tècniques per al Pessebre: La il·luminació led, Com fer pedres amb poliestirè, i Pintura amb colors bàsics. Durant tot el matí, per grups, hi hagué també visites culturals guiades, tant a la Catedral del Vallès i a la seva cripta funerària, al Palau Tolrà, actual ajuntament i jardins del seu entorn, així com altres edificis monumentals vinculats a l'arquitecte de la família de l'industrial local Josep Tolrà.

La visita a pessebres de l'entitat, l'actuació del Ball de Gitanes i de Bastons, així com el dinar de germanor i els diferents parlaments protocol·laris del president de l'entitat, Joan Juni, i del president de la nostra federació, Albert Català, van completar una molt activa jornada a la qual hi van participar prop de 200 persones.

✓ DASC 2019, reconeixement als pessebristes de Castellterçol

El Casino de l'Aliança de Poblenou, a Barcelona, va acollir el dijous 4 de juny l'acte institucional del Dia de l'Associacionisme Cultural Català 2019. Aquesta celebració es va instaurar per acord del Govern de la Generalitat l'any 2014 com a reconeixement al pes i la força de l'associacionisme cultural a Catalunya.

L'acte va comptar amb la intervenció de la consellera de cultura Maria Àngela Vilallonga.

Com cada any, durant l'acte es va fer el reconeixement a diverses entitats que celebren aniversaris destacats, entre les quals hi figurava l'Agrupació de Pessebristes de Castellterçol, que enguany ha celebrat el seu 75è aniversari.

MAIG

✓ Reunió Un-foe-prae a Aachen

Entre el 10 i el 12 de maig va tenir lloc a Aachen, a Alemanya, la reunió anual de la Un-foe-prae, de la qual la Federació Catalana de Pessebristes n'és membre. La reunió d'enguany tenia dos principals temes sobre la taula. D'una banda, l'organització del 21è Congrés Internacional a la mateixa ciutat i, de l'altra, valorar l'evolució de la candidatura perquè el pessebrisme sigui reconegut com a Patrimoni Cultural Immaterial per la UNESCO.

Sobre el Congrés, que tindrà lloc entre el 15 i el 19 de gener de 2020, podeu consultar el programa al web <https://www.euregiokrippen.eu/>, en el qual també es poden fer les inscripcions.

JULIOL

✓ El President Quim Torra visita un pessebre permanent a Manresa

Aprofitant la visita a Manresa el 3 de juliol de 2019 per un acte de reconeixement a les ADF, el President de la Generalitat, Quim Torra, va visitar el pessebre monumental permanent del Grup Pessebrístic de Manresa, anomenat El Pessebre de la LLum.

Aquesta construcció monumental de 25 m2. va ser feta l'any 2018 i exposada durant el cicle de Nadal d'aquell any a l'Espai 7 del Casino. Per decisió de l'Ajuntament, en el decurs d'aquest any 2019, es va reconstruir en un dels salons principals del Palau Firal de Manresa.

Aquest pessebre, ideat per Jordi Muro i codirigit amb Vidal Orive, reproduïx el nucli antic de la Manresa del segle XIV, quan es va produir el misteri de la Llum. La projecció miraculosa d'un raig lumínic que de Montserrat arribà a l'església local del Carme, i que va permetre l'acabament de la sèquia que encara actualment porta l'aigua a la ciutat des del riu Llobregat. En total, un curs fluvial de 26 quilòmetres de distància i sols 10 m. de desnivell. A part de la plaça Major i carrers propers, en aquest pessebre s'escenifiquen les esglésies de la Seu i el Carme, el pont vell, així com l'edifici de l'actual ajuntament, entre altres construccions del nucli antic manresà.

✓ Vilassar de Mar va acollir la 49a Trobada de Pessebristes

La 49a Trobada de pessebristes es va celebrar a final de setembre a Vilassar de Mar.

Va ser una diada assolellada en què els companys del Maresme ens van oferir un tast de la cultura popular local, amb gegants i diables, teatre i més tard un dinar al Mercat de Flor i Planta Ornamental de Catalunya.

La imatge recull el moment en què es fa el relleu a l'entitat que organitzarà la propera edició de la Trobada, en aquest cas a Terrassa.

SETEMBRE

✓ Assemblea General Ordinària

El 14 de setembre va tenir lloc a l'Assemblea General Ordinària del segon semestre. Es va celebrar al Centre Social Mossèn Josep Maria Galvany de Vilassar de Mar i s'hi van tractar els temes preceptius del segon semestre com: l'informe de la Presidència, la propera edició de la Nit del Pessebre, la campanya de Nadal, les subvencions atorgades, el nomenament del quart vocal que va recaure en la Núria Pujol de Montroig del Camp, les comissions de treball, la Biennal i la 49a Trobada.

JORDI PI I VILA

En Jordi Pi nasqué a Santpedor (Bages) el dia 3 de març de 1928. Però quan tenia tres anys la família es traslladà a viure a Terrassa. De molt jove començà a fer pessebres amb el seu cosí Josep, sota el mestratge del seu oncle Jaume Colom, quan encara no s'havia constituït l'Agrupació de Pessebristes de Terrassa.

Gairebé tota la seva vida va exposar amb regularitat a l'ara Catedral del Sant Esperit, seu de l'Agrupació de Pessebristes de Terrassa.

Durant uns anys els seus diorames també es varen poder veure a l'exposició de Pessebres a l'església de Betlem de Barcelona.

L'any 1990, la Caixa de Manresa patrocinà una mostra dedicada a la seva obra a la sala La Plana de l'Om a Manresa. L'any 2000, a la sala Muncunill de Terrassa, es va organitzar una àmplia exposició en la que hi va exposar un gran nombre de diorames.

La Generalitat de Catalunya li va atorgar, l'any 1997, la **Carta de Mestre Artesà**.

El 1r d'octubre de **l'any 2000**, en el transcurs de la **Trobada de Pessebristes de Catalunya** celebrada a Terrassa, rebé l'homenatge dels seus companys per la seva valuosa aportació al món pessebrístic.

Un parell d'anys abans de la seva mort (ocorreguda el 23 d'octubre del 2003) deixà de fer pessebres per causa de la seva malaltia; no obstant això, els seus diorames no han deixat mai de formar part de l'exposició que cada Nadal organitza l'Agrupació de Pessebristes de Terrassa i d'aleshores ençà sempre hi ha un diorama d'en Jordi Pi que ens recorda el seu mestratge.

El seu estil –inconfusible– ha marcat un abans i un després en la història del pessebrisme. La perspectiva ben aplicada donant profunditat als seus diorames i l'atmosfera que assolía a través de la seva pintura a l'oli són el seu segell més característic que va crear escola, la de Terrassa.

La subtileza, l'elegància i la bona composició dels seus quadres són algunes de les qualitats a destacar de la seva extensa obra.

En Jordi Pi és un dels principals impulsors del naixement, al 1986, de la Federació Catalana de Pessebristes ja que hi va tenir un paper fonamental en la seva creació. N'és un dels pares fundadors.

El 25 de setembre de **2004**, durant el **XVII congrés de la UN-FOE-PRAE** a Praga li varen concedir **el guardó “in memoriam”** que la Federació Catalana havia proposat.

10 anys DE NAIXEMENT

